

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Екологія і сучасність

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Екологія і сучасність

Методико – бібліографічні матеріали

Харків 2020

УДК 02

Е 32

Екологія і сучасність : методико – бібліографічні матеріали /
Управління культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл.
універс. наук. б-ка ; ред.-уклад. Г. В. Бакаєва. – Харків : ХОУНБ,
2020

Видання містить рекомендації щодо організації роботи з
екологічної культури населення.

Для бібліотечних фахівців.

Укладач:	Г. В. Бакаєва І.М. Мавродієва
Редактор:	Л.М. Федотова
Комп'ютерний набір:	Г. В. Бакаєва
Комп'ютерна верстка:	Г. В. Бакаєва
Відповідальний за випуск:	Н.І. Шостко

«Нехай ми не зможемо врятувати усіх, кого б нам хотілося. Але ми зможемо врятувати набагато більше, ніж ті, хто навіть не намагається».

Пітер Скотт - засновник Всесвітнього фонду живої природи.

Життя в стилі «ЕКО»

Екологія слово складене з двох грецьких слів «oikos» - дім, батьківщина і «logos» - значення.

Сьогодні для більшості жителів України досить проблематичним є забезпечення природних прав: дихати чистим повітрям, пити чисту воду, споживати якісну їжу, мати здорових дітей...

На екологічній карті ООН Україна забарвлена в чорний колір. Екологи стверджують, що Україна - «найбрудніша» країна в Європі: в країнах ЄС-27 генерування відходів становить в середньому 5,2 т. на людину, проти 9,2 т. на людину в Україні. Якщо в Європі переробляється 95% сміття, то у нас тільки близько 10%.

Українці (75%) п'ють забруднену воду, яка по якості далека від європейських стандартів. Головна водна артерія України - Дніпро переживає не кращі часи. Як кажуть екоактивісти, «вже не реве, а тільки стогне». Ми дихаємо забрудненим повітрям (на кожного припадає 85 кг шкідливих викидів в рік), живемо на виснажених ґрунтах.

<https://nonews.co/directory/lists/countries/ecology>

В результаті такої складної екологічної ситуації безупинно скорочується населення України: за 10 років - на 4,1 млн чоловік.

За останні 15 років смертність в Україні збільшилася на 32%. Вперше за 100 років показник приросту населення став негативним - мінус 7 на тисячу чоловік.

Проблеми екології України:

Неякісна вода.

Забруднення повітря

Деградація земельних ресурсів

Знищення лісів

Небезпечні геологічні процеси

Побутові відходи

Об'єкти військової діяльності

Чорнобильська катастрофа

У Харківській області процвітає вирубка ділової деревини, при тому, що промислових розробок лісу де-юре у нас немає.

Вчені заявили, що найкращий спосіб зберегти контроль над зміною клімату - це посадити дерева. Багато країн вже прийняли зобов'язання з лісовідновлення, в рамках Боннського договору, узгодженого низкою держав.

Природа захворіла, хворіємо і ми.

Постає питання: що є причиною екологічних проблем - відсутність державної політики, чи низька культура, байдужість і мала поінформованість населення?

Якщо на політику держави впливати не просто, то еко свідомість людей потрібно змінювати. Перефразовуючи висловлювання професора Преображенського із повісті «Собаче

серце» М. Булгакова «У нас не в стране разруха, у нас в головах разруха».

В питаннях екології не зможемо відгородитися принципом «Моя хата з краю, нічого не знаю».

Зараз новостворені громади отримали більше фінансових ресурсів, та, одночасно, ширші повноваження та обов'язки. Настав час, коли громади самі вирішують куди спрямувати кошти місцевих бюджетів.

Допоможемо громаді «витратити кошти на збереження довкілля»?

Як змінити свідомість людей, що екологічну ситуацію треба вирішувати уже сьогодні. Як проводити роботу з громадою по формуванню екологічної культури, щоб вона мала успіх і головне результат?

Які організувати заходи? Як пробудити свідомість громадян та спонукати їх до роздумів та дій над екологічними проблемами? Як виховувати небайдуже ставлення до природи? Чи зможемо ми самі в повсякденному житті виконувати прості правила?

Знаєте як вирішували проблеми в Швейцарії. Люди зрозуміли, щоб щось змінити, не потрібні великі кошти, а лише бажання змінити життя на краще. У чому причина такого успіху? Причина в тому, що держава - це вони. Швейцарці доручили собі прибрати власну країну, і досягли успіху.

Інше було лише справою часу.

Висновок простий - люди захотіли - люди зробили! Зараз це одна з найчистіших країн світу.

Вони думають не проблемами, а можливостями.

Почнемо з себе. Так що діємо!

Ви зараз читаєте з великою долею скептицизму, але я переконана, що у більшості людей все це «наболіло». На смітнику жити ще більше не хочеться. Чисте повітря купити неможливо...

«Якщо бажаєш, щоб світ змінився - сам стань цією зміною».

З 1 січня 2018 року Україна зобов'язалася сортувати все сміття за видами матеріалів, а також розділяти його на придатне для повторного використання, для захоронення та небезпечне. Та сьогодні незначна кількість населених пунктів роздільно збирає сміття та має сміттесортувальні лінії. Проблема не в коштах, а у відсутності бажання принести користь для людей і довкілля.

Екологічно несвідомі люди використовують береги річки як сміттєзвалища. Повсюдно можна побачити бите скло, пластмасові вироби, зокрема тару з під шкідливих для здоров'я речовин, консервні банки, тирсу.

Щорічно в організм людини потрапляє близько 120 тисяч мікрочастинок пластика. Яким чином це відбувається?

Канадські дослідники прийшли до висновку, що пластик міститься в рибі та інших дарах моря, цукрі солі, алкогольних напоях і навіть у воді. Ймовірно, наша планета до такої міри забруднена пластиком, що він потрапляє в організми тварин, акваторію водойм, надовго залишаючись там.

Крім того, пластикові частинки присутні в повітрі, яким ми дихаємо.

В магазинах Канади покупці користуються тканинними сумками.

У багатьох країнах Європи забороняють використання одноразового посуду. Європарламент вже проголосував за заборону, щоб зупинити забруднення океанів, морів, річок.

Що уже зараз можемо ми зробити для поліпшення екологічної ситуації в громадах:

- проводити інформаційну діяльність,
- розробити проекти,
- організувати екологічні акції.

Талановиті письменники, поети та художники в літературі і мистецтві природу оспівували завжди, підкреслюючи її роль у житті людини. Вона є для митця могутнім джерелом творчого натхнення. Визначними майстрами пейзажних описів в українській літературі прийнято вважати І. Нечуя-Левицького, «Микола Джеря», Панаса Мирного «Серед степів», «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», О. Вишні «Мисливські усмішки», П. Грабовський «Я не співець чудової природи», О. Гончара «Собор», «На косі», М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять», Є. Гуцала «Лось», О. Довженко «Зачарована Десна» та ін.

Національно-колеритний пейзаж письменників перегукується з живописними картинами українських художників такими як «Українська ніч», «Чумацький тракт», «Дніпро вранці» А.І. Куїнджі, «Козача левада», «Чумацький Ромоданівський шлях», «Пейзаж с рекой», «Почаївська лавра зі сходу» Т.Г. Шевченка, «Козак Голота» С.І. Васильківського та ін.

Одне з центральних місць у роботі бібліотек займає формування екологічної культури, яка складається з відповідального відношення - до природи (екологія природи), - до себе як складовій частині природи (екологія здоров'я), - до світу, що оточує нас, до живих істот навколо нас (екологія душі).

Еко мислення треба прищеплювати вже з раннього віку. Щоб почути шелест дерев - треба зберегти ліс.

Кабінет Міністрів на засіданні 27 травня утворив Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів.

Благодійний фонд «Бібліотечна країна» ініціює всеукраїнську інформаційну кампанію щодо впровадження екологічної складової в діяльність бібліотек України з метою посилення потенціалу екологічної дієвості та лідерства бібліотек як провайдерів освіти для сталого розвитку.

У світі рух «**Зелені бібліотеки**» був започаткований більше 20 років тому.

Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) визначає «зелені» бібліотеки за такими критеріями:

- Бібліотечні будівлі максимально відповідають критеріям зеленого будівництва;
- Впроваджують елементи екологічного управління на основі світових стандартів;
- Демонструють власним прикладом практики сталого споживання в діяльності бібліотек;

- Проводять просвітницьку роботу та надають інформаційні матеріали щодо сталого розвитку, залучають громадськість до вивчення та вирішення екологічних питань.

Зелені бібліотеки почали створювати онлайн карту «зелених» ініціатив бібліотек України. На ній ви знайдете опис та контакти бібліотек. Заходьте за посиланням та пишiть в коментарях, які бібліотеки додати <http://livelibrary.com.ua/greenlibrary/green-map/>
<http://livelibrary.com.ua/category/greenlibrary/>

Партнер ініціативи – Всеукраїнська громадська організація «Жива планета» <http://www.zhiva-planeta.org.ua/>

Контакти: Благодійний фонд «Бібліотечна країна»,
<http://livelibrary.com.ua/>

Рекомендуємо бібліотечним закладам розробити комплексні програми, проекти по екологічній культурі населення. Бажано, щоб усі бібліотеки перейшли від разових заходів до циклів заходів - це місячники, декади, тижні. Бібліотеки мають в розпорядженні досить багаті інформаційні ресурси.

Зміцненню авторитету бібліотек серед населення, формуванню позитивного іміджу в очах громадськості сприяє організація екологічних акцій.

Як приклад, відкрити місячник може масштабна екологічна акція «Збережи дерево». Мета акції: збір макулатури для збереження дерев від вирубування.

Традиційною стане акція «Очистимо водойми і береги від сміття». Девіз акції «Чистити береги - це модно»!

«Розберемо сміття - врятуємо село» - акція по прибиранню території під гаслом «Від чистого селища - до зеленої планети».

Опитування населення: «Мої маленькі кроки для збереження природи. Що я роблю уже сьогодні», «Від чого залежить чистота нашого села». Випустити інформаційну листівку «Ековісник» з результатами опитування.

Найбільш традиційною і в той же час дає простір для творчості і фантазії являється виставкова робота, яка допомагає звернути увагу на гострі екологічні проблеми сучасності.

Бібліотекам рекомендуємо організовувати виставки:

- «Ці подарунки небезпечні для природи». Всілякі пластикові упаковки, пакети, пляшки, і інше побутове сміття представити на огляд з помітними ярликами, на яких вказати, скільки років ця річ розкладається в природі.

- виставка - дар «Я з книгою відкриваю світ природи».
- виставка-застереження «Червона книга - сигнал небезпеки»

- виставка-діалог «Одумайся, людина»!
- виставка-інформація «Таємниця дивовижних тварин»
- виставка-питання «Чим дихати будемо?»
- фотовиставка-попередження «Не запізнився врятувати Землю»

- виставка вернісаж «Природа у віршах і живописі»
- виставка-рада «В царстві лікарських рослин»
- виставка-здивування «Дивні миті природи»

- виставка-катастрофа «Чорнобиль: знати, пам'ятати, думати».

Розробити та впровадити **проект «Чистота природи розпочинається з мене».**

Мета проекту: формування екологічного світогляду і активної позиції населення, через їх залучення до духовних цінностей природи і культури. Завдання проекту: навчити читачів роздумувати над екологічними проблемами і усвідомлювати себе часткою Землі; Пробудити небайдуже відношення до навколишньої природи, до читання літератури екологічної тематики; Здолати екологічну неписьменність і варварське відношення до природи; Сприяти розвитку творчих здібностей через участь в літературних конкурсах, конкурсах малюнків і виробів; Поповнити ресурси (книжні і електронні) екологічного змісту.

Механізм реалізації проекту: збір інформації по темі проекту; пошук партнерів по спільній реалізації проекту; розробка напрямів плану діяльності з установами і організаціями міста, села, залучення їх до роботи по екологічному вихованню; пошук адрес позитивного досвіду по темі проектної діяльності; розробка програми; проведення екологічних десантів на території; проведення майстер класів по кімнатному і декоративному квітникарству; презентація підсумкових результатів.

Реалізація проекту здійснюється через різні форми діяльності: бесіди і спостереження; вікторини еколого-біологічного змісту; конкурси малюнків, плакатів, презентацій, буклетів; конкурси віршів, творів, оповідань, казок на екологічну тему; виставки

виробів з негодящого матеріалу, годівниць, дарів осені; Тематичні дні: День Землі (22 квітня), День захисту довкілля (5 червня), Всесвітній день захисту тварин (4 жовтня), Всесвітній день води (22 березня), День Птахів (1 квітня) і так далі; випуск екологічних листівок, газет, буклетів; знайомство з відеоматеріалами про життя рослин і тварин; екологічні турніри, КВН, брейн-ринги, інтелектуальні ігри еколого-біологічного змісту; Екологічні походи по вивченню флори, фауни, природних особливостей краю, екологічного стану водойм, їх берегів, прибережної рослинності.

Для реалізації проекту і успішного втілення в життя бібліотека повинна розширити соціальне партнерство, співпрацювати з організаціями, клубами, школами, тощо. Визначити терміни реалізації проекту.

Успішні проекти бібліотек:

- ✓ роздільний збір і переробка відходів (пріоритетний напрямок)
- ✓ охорона природи і екологічний моніторинг
- ✓ зелене будівництво
- ✓ екологічні освітні програми
- ✓ екотуризм і екотуристичні послуги
- ✓ чисті продукти і екофермерство
- ✓ вторсировина на благодійність
- ✓ екодвір.

Рекомендуємо започаткувати **проект «Звично-екологічно»** по ознайомленню жителів регіону з екологічними звичками.

При бібліотеці разом з комітетом охорони земельних ресурсів і екології і школою радимо організувати **Центр екологічної інформації**.

Центр при бібліотеці поєднує всі зацікавлені організації й установи, забезпечує вільний доступ населенню до інформації.

В районній газеті рекомендувати відкрити рубрику «Екологія і сучасність», що включає нові книги, статті з періодики, рекомендаційні списки літератури, методичні рекомендації «Періодична преса в екологічній освіті», «Екологічна інформація в Інтернеті».

Проводити творчі екоконкурси «Шкільна екологічна мозаїка». Його учасникам запропонувати створити екологічний словничок для дітей «ЕкоАзбука».

Екологічний марафон. Мета екологічного марафону: формування у населення дбайливого ставлення до територій, на яких вони живуть. Напр. девіз екомарафону «Я міняю світ». Марафон бажано розділити на декілька етапів. По - перше, розробити проект. Проект повинен бути за кількома етапами: «Мій світ з вікна», «Мій світ - моє місто, село», «Мій світ - заповідна природа», «Світ, в якому я живу».

Основний етап екомарафону - реалізація заздалегідь придуманих власних екологічно проектів в літні місяці.

Рекомендуємо щорічно проводити флешмоб: «Навіщо дачники і садівники розміщують у дворі ложку з солодкою водою?»

А вчені б'ють на сполох! За словами британського зоолога Девіда Аттенборо, після того, як остання бджола зникне з лиця Землі, людство зможе прожити максимум чотири роки!

Бджоли як первинні агенти запилення забезпечують регулярну врожайність ста головних сільськогосподарських культур світу, які разом забезпечують близько 90% раціону людства.

Рекомендуємо розробити **проект «Звично-екологічно»** по ознайомленню жителів регіону з екологічними звичками.

Ідея проекту в тому, щоб в яскравій і доступній формі розповісти жителям регіону про те, як жити більш екологічно і усвідомлено, як кожен може внести свій вклад в охорону навколишнього середовища та зниження негативного впливу людини на природу, робити звичайне життя більш усвідомленим.

По перше: скласти список екозвичок, про які розповісти в ході реалізації проекту. Наприклад: щотижня готувати листівку для розміщення в соцмережах і поширення серед громади. У ній розповісти про конкретну екозвичку, а також досвід конкретної людини, яка застосовує цю екозвичку, і короткий висновок в кінці.

Ресурси, необхідні для реалізації проекту:

- бажання, починати завжди важко, особливо з нуля
- особиста зацікавленість
- систематично, послідовно проводити роботу
- найголовніше - команда однодумців
- контакти з адміністрацією
- волонтери
- грант

Труднощі, з якими можете зіткнутися:

- нерозуміння окремих представників керівництва,
- недостатній піар
- нечисленна команда.

Рішення: не варто когось переконувати, потрібно шукати однодумців, які зможуть вплинути на прийняття рішень, можна пропонувати запровадити проект як короткочасний експеримент. Спочатку збирається команда, але незабаром ряди учасників рідшають, не всі готові довести роботу до кінця.

Рішення: вибирати відповідальних за кожне конкретне завдання.

Чого навчилися, які навички розвинули.

Аргументовано і доступно доносити до людей інформацію про екологічний спосіб життя; планувати і виконувати проектну роботу.

Керувати проектом, проводити закупівлі, оформляючи відповідні документи, організовувати просування проекту, супутні заходи, делегувати обов'язки.

Важливо: постійно роз'яснювати, навіщо потрібні контейнери для вторинної сировини, просвіщати людей, як правильно ними користуватися.

Доводити справу до кінця і реалізовувати будь-які ідеї.

Головне - почати і не боятися, якщо розумієш, що твої дії приведуть до результату.

Враження, відкриття:

Населення швидко засвоїть екологічну культуру при наявності чітких і інтуїтивно зрозумілих інструкцій.

За будь-яким проектом завжди стоїть старанна робота його творців, і вона вимагає поваги.

Радісно від того, що можеш «заразити» кого-то екоактивізмом, розширивши «вузький гурток» захоплених.

Відчуваєш розчарування, коли бачиш, що екологічний спосіб життя комусь і раніше «по барабану», незважаючи на старання твої і твоєї команди.

Що корисно знати тим, хто захоче повторити цей досвід:

Щоб займатися екопросвітою в своїй громаді, треба бути внутрішньо переконаним у правильності того, чим займаєшся, в іншому випадку тебе може спіткати розчарування.

У нас вийшло!

1. Важливо мати стабільну команду.
2. Взявши відповідальність на себе, не відступати і не пасувати перед труднощами.
3. Важливо встановити постійний контакт з керівництвом.

Якщо виникає нова ідея, можна подивитися, чи є подібні ініціативи в інших громадах, і перейняти досвід у них.

Формат представлення матеріалів: відеопрезентації (відеоролик, мультфільм тощо), тривалістю 3-5 хвилин. Викладається на YouTube, надсилається посилання на його розміщення в мережі Інтернет; традиційні видання (плакат, анотований бібліографічний покажчик, каталог, дайджест, путівник тощо).

Основна мета екологічної роботи - турботливе та дбайливе перебування людини на природі.

Програма мінімум - прибрати сміття за собою та залишити природу чистою після себе в первинному стані;

Програма максимум - зробити природу максимально чистою. Разом зі своїм сміттям прихопити і інше.

Закликаємо бути свідомими. Оскільки сміття не зникає безслідно.

Як проводиться робота по екологічній культурі в бібліотеках країни.

Працівники бібліотек разом з населенням допомагають упорядкувати територію міста, чи села. Бібліотекарі разом з адміністрацією району щорічно проводять місячники по озелененню і благоустрою території: «Чистодвір», «Мій друг, моя садиба». Також проводять цікаві засідання: «Осінні фантазії природи», «Квіткова косметика», «Новорічна подорож у країну сонця, що сходить» і ін.

Бібліотекарі разом із сільською адміністрацією організовують акції «За чистий фасад та зелений палісад». Жителі села на чолі з бібліотекарем збирають матеріали про місцеві джерела, шукають і очищають їх.

А інформаційна діяльність! У планах роботи бібліотек області - уроки екології, тижні екологічних знань, дні бібліографії і т.д. Всеобуч під девізом: «Охороняти природу - значить любити Батьківщину».

Моринська ОТГ – одна з найменших громад Черкащини, що об'єднала 6 сіл, 2 селища і 1805 мешканців. Це громада, що надзвичайно дбайливо ставиться до збереження народних традицій – у кожному будинку культури чи клубі тут є раритетні куточки української історії та культури. Це громада, що серед перших започаткувала власний екологічно-культурний фестиваль «Спас Медовий». Зрештою, це громада України, де почала діяти фітнес-бібліотека.

Також с. Залізник Сумської області подало бізнес-план з облаштування цикорної кав'ярні-бібліотеки з аграрною та екологічною тематикою.

Місце для цикорної кав'ярні вже виділили - це кімната в приміщенні сільської бібліотеки. Тут же планують розмістити музейні експонати, щоб посмакувавши ароматним напоєм, туристи могли ближче пізнати історію цього краю.

В Залізнику вже навіть спланували зелений маршрут «Залізний цикорій». «Наш тур буде унікальним, максимум для 10 осіб. Спочатку туристи знайомляться із визначними місцями нашого села, а потім йдуть до цикорної кав'ярні на смачну каву та цікаву екскурсію музеєм», — говорить Ірина - методист будинку культури) - Ми розуміємо, що дорога до серця туриста також лежить через шлунок, тим паче, що зараз існує тренд на екологічну та крафтову продукцію, тому сподіваємося, що нам вдасться здивувати навіть найвибагливіших мандрівників».

Надзвичайно цікаво було почути досвід німецьких колег, які не лише підтримують Цілі Сталого Розвитку ООН, проводять різноманітні екологічні акції, еконавчання, займаються садівництвом, городництвом, та навіть є експертами в питаннях будівництва та оснащення екологічних, «зелених», бібліотек, які покликані покращувати якість життя людини. В зелених бібліотеках не використовують кондиціонерів, перевага надається природному освітленню, встановлюються лампи з датчиками руху, використовується дощова вода, природне тепло тощо.

У світі набирає популярність плоггінг - гібрид здорового способу життя і турботи про екологію.

Плоггінг народився в Швеції. Це слово, яке позначає процес збору сміття під час пробіжки (plog в перекладі зі шведської - «плуг»). Нове захоплення називають «хюгге для тих, хто веде активний спосіб життя». До нього вже приєдналися жителі кількох європейських країн. Приєднаємося і ми. Плоггінг <https://lifehacker.ru/plogging/>

Підходьте творчо до кожного заходу.

В обласному центрі кілька активістів займаються очищенням водойм від сміття. Роблять це власними силами – запливають на байдарках та протягом кількох годин збирають викинутий людьми непотріб. Розпочали цю акцію засновники проекту «Kroprivertour» Євген та Дмитро Савранські, які на початку травня очищали від бруду річку Інгул. Наразі активісти збирають сміття в озері Копань,

що у мікрорайоні Ковалівка. Детальніше – у сюжеті медіапорталу DOZOR.

Рекомендуємо почитати книги, подивитися фільми, переглянути свої звички, навчитися жити більш екологічно.

«Ми навчилися літати в атмосфері, як птахи, купатися у воді, як риби, зараз нам залишилося навчитися лише жити, як люди».

Антуан де Сент-Екзюпері «Маленький принц»

Тематичний список літератури

1. Природа України в казках та легендах. Природа України в знаках та символах : [для мол. та серед. шк. віку / ред.-уклад. О.А. Волосевич ; худож. Т.Савельєва]. - Львів : Аверс, 2015. - 295 с.
2. Рябинин Н.Г. Моя родная Слобожанщина : [творч. работы худож.-аматора Н.Рябинина : [альбом] / Н.Г. Рябинин . - Харьков : Точка, 2013. - 106 с.
3. Владич Л.В. «Живописна Україна» Тараса Шевченко. - Київ : Мистецтво , 1963. - 127 с.
4. Малаков Д. В. Мальовнича Україна : [фотоальбом / Д.В. Малаков ; вступ. ст. В.М. Кузьменка ; фот. А.Л. Прибєга та ін.]. - Київ : Мистецтво, 2011. - 335 с.
5. Плаван В.П. Поводження з полімерними відходами: законодавчі вимоги Євросоюзу та України / В.П. Плаван, О.О. Демеденко // Екологічний вісник. - 2017. - № 4. - С. 22-23.
6. Стецюк В.В. Природна та етнокультурна спадщина України : новітні дослідження / В.В. Стецюк, В.Г. Пазинич, Т.І. Ткаченко ; за ред. В.В. Стецюка. - Київ : Вища школа, 2012. - 342 с.
7. Ілюстрований Червоний список рослин і тварин Харківської області = The illustrated Red List of plants and animals of Kharkiv region : / Харк. обл. держ. адмін., Держ. упр. охорони навколиш. природ. середовища в Харк. обл., Харк. обл. орг. Всеукр. екол. ліги ; [за ред. С. В. Разметаєва ; фот. С. Влащенко та ін.]. - Харків : Контраст, 2011. - 1 папка.

8. Проблеми охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки : зб. наук. пр. / Укр. н.-д. ін-т екол. пробл., Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; [голов. ред. А.В. Гриценко]. - Харків : Райдер, [199-] - Вип. 38. - 2016. - 191 с.

Інформаційні ресурси (рекомендовані сайти)

Екологічне законодавство України
https://pidru4niki.com/1405100356668/ekologiya/ekologichne_zakonodavstvo_ukrayin

Зелені сайти (корисні посилання) <http://www.greenpack.in.ua/media/>

Екологічні організації <https://knute.edu.ua/blog/read/?pid=5104&uk>

Харківська обласна організація Всеукраїнської екологічної ліги
<http://www.ecoleague.net/pro-vel/oblasni-orhanizatsii/kharkivska>

Зелені бібліотека <http://livelibrary.com.ua/green-library/>

Екопроект «Проблеми моєї місцевості»
<https://naurok.com.ua/ekoproekt-problemi-moe-miscevosti-93591.html>

Проект у стилі «ЕКО: учора, сьогодні, завтра»
https://www.amnesty.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Dodatok_shkilnyj-kalendar.pdf

Жінки це 50% успіху Музиківської ОТГ. Особистий розвиток, нестандартні рішення та вплив жінок на сьогоднішній день

<https://muzykivskaotg.gov.ua/news/mi-navchilisya-litati-v-atmosferi-yak-ptahi-kupatisya-u-vodi-yak-ribi-zaraz-nam-zalishilosya-navchitisyalishe-zhiti-yak-lyudi>

Книги, які мотивують на екологічний спосіб життя

<https://center.ucu.edu.ua/biblioteka-novyny/knygy-pro-ekologiyu-ta-lyubov-do-nashoyi-planety/>

Добірка фільмів про екологічні проблеми, які варто подивитися. Цим картинам давали премії Оскар, їх забороняли до показу

<https://ua.112.ua/mnenie/den-zemli-12-filmiv-pro-ekolohiiu-ta-pryrodu-dlia-malenkykh-i-doroslykh-533768.html>

Документальні фільми про Чорнобиль

<https://eventukraine.com/leisure/dokumentalni-filmi-pro-chornobil/>

<https://povaha.org.ua/5-filmiv-pro-zhinok-yaki-ryatuyut-pryrodu/>

Ну а як же без мультиків для дітей

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLshJpmmXcDiSkxYm9rHOF3f4992FvVRwW>

50 цікавих фактів про ліси і дерева нашої планети

<https://tsikavi-fakty.com.ua/50-tsikavyh-faktiv-pro-lisy-i-dereva-nashoyi-planety/>